

Dr. PAPULA LÁSZLÓNÉ

AZ IDŐSKORI TANULÁS ÉS MŰVELTSÉG

TO LEARN IN OLD AGE AND EDUCATION

Miért aktuális a téma? A XX. századot „öszülő évszázadnak” is nevezhetjük, melyet a „demográfia parancsuralma” jellemez. A 2001. évi népszámlálás időpontjában Magyarországnak több mint 2 millió 60 éves vagy ennél idősebb lakosa volt, ők tették ki hazánk 10 millió 198 ezer főnyi népességének egyötödét (20,4%). A felnőttkorú (15–59 éves) lakosság létszáma megközelítette a 6 és fél milliót (63%), ugyanakkor a 15 éven aluli évjáratokhoz tartozók száma közel 400 ezer fővel, népességen belüli arányuk csaknem 4 százalékponttal maradt el az időskorúakétól (1 millió 695 ezer fő, 16,6%), 100 gyermekkorúra 123 időskorú jutott.

We call the 20th century the grey century. There were more than 2 millions people in Hungary who are elder than 60 in 2001, when the inhabitant of Hungary was 10 198 000. It means that the people over 60 was one fifth of the population. (20,4 %) The number of adults (age between 15 and 59) was 6.5 millions (63%), the number of children (age under 15) 1 695 000, 4 percent less than elder generation. It means that the children elder rate is 100:123.

1. A népesség száma és kormegoszlása 1870–2001¹

A népesség öregedésével járó társadalmi, demográfiai problémák az elmúlt évtizedekben világszerte az érdeklődés középpontjába kerültek. Az öregek aránya 1950-ben az egész világon 8%, 2000-ben 10% volt, 2050-ben azonban az emberiségnek már több mint egyötödét, Európában 36–37%-át 60 éven felüliek teszik majd ki. Ennek a gazdaság fejlődésére, a munkaerőpiacra, a generációs transzferekre gyakorolt jelentős közgazdaság hatásai várhatók.

¹ Népszámlálás 2001. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 2001

Emellett olyan társadalmi hatásokkal is számolni kell, amelyek többek között a családösszetételben, az együttélési formákban, az egészségügyi ellátásban mutatkoznak majd meg, sőt a változások még a közéletet, a politikai magatartást (pl. a választások alakulását) sem hagyják érintetlenül.

Év	NÉPESSÉG	0-14 A NÉPESSÉG SZÁZALÉKÁBAN	15-59 A NÉPESSÉG SZÁZALÉKÁBAN	60-X A NÉPESSÉG SZÁZALÉKÁBAN
1870	5 011 310	36,7	58,2	5,1
1880	5 329 191	35,2	58,1	6,7
1890	6 009 351	36,2	56,9	6,9
1900	6 854 415	34,9	27,6	7,5
1910	7 612 114	34,8	57,3	8,0
1920	7 986 875	30,6	60,4	9,0
1930	8 685 109	27,5	62,7	9,8
1941	9 316 074	26,0	63,3	10,7
1949	9 204 799	24,9	63,5	11,7
1960	9 961 044	25,4	60,8	13,8
1970	10 300 996	21,1	61,9	17,0
1980	10 709 463	21,9	61,1	17,1
1990	10 374 823	20,5	60,6	18,9
2001	10 198 315	16,6	63,0	20,4

Pszichológiai, szociológiai tényezők

Egyetérttek Hildebranddal, aki Az öregedés lélektani megközelítése című könyvében azt írja az 1993-ban készült ún. Carnegie jelentésre hivatkozva „...egy egyén számára az öregedés az az időszak, amikor az illető megszabadul a kenyérkeresés és gyermeknevelés kényszerétől és életében a személyiség fejlődése ismét központi helyet foglalhat el. Az egyének ugyanakkor jobban rákényszerülnek, hogy maguk keressék meg azokat a területeket, amelyekben tevékenységüket kifejezhetik, és maguk fejlesszék ki az őket a különböző emberekkel összekötő hálózatot...”²

Megpróbáltam összeszedni azokat az időskorra jellemző tényezőket, amelyek befolyásolhatják az ember ezen korszakának alakulását.

² Peter Hildebrand: Félúton...Az öregedés lélektani megközelítése. Park Kiadó, Bp. 1997.

1. Magának, az öregedésnek az elfogadása
2. Munka megszűnése, nyugdíjazás
3. Magány, társ elvesztése
4. Barátok, ismerősök eltávolodása
5. Fizikai gyengülés miatt művelődési igény csökkenése

A hivatás gyakorlásából való visszavonulás együtt jár az addigi életforma alapjainak lazulásával és a korosodó ember előtt az a feladat áll, hogy életmódját átrendezze. Azt, hogy hogyan fog berendezkedni egy teljesen más életformára nagyban befolyásolja a személyisége, az eddigi életminősége, életmódja, életvitele, iskolázottsága.

Nyugdíjazás előtt álló ismerőseim körében két véglettel találkozom. Az egyik fele arra törekszik, hogy további tevékeny életmóddal a társadalom megbecsült tagja maradjon, a másik rész pedig minden problémától mentes, nyugodt életmódot szeretne folytatni, vissza kíván vonulni. Így az egyik ember számára az életmódváltozás kritikus következményekkel jár, a másik szinte alig várja azt az időt, amikor kötöttségektől mentesen, időbeli korlátozás nélkül élhet kedvteléseinek, legyenek akár intellektuális, akár cselekvő jellegűek.

A személyközi kapcsolatok, kommunikációk számának csökkenése nem csupán környezeti, azaz külső okok következménye, hanem abban – mint az öregedés alakulásában általában – az egyéni jellemzőknek, az embert egész élete folyamán jellemző személyiségtulajdonságoknak is nagy a szerepük.

Abban a korban élünk, amikor a mostani idősödő generációnak egy gyökeresen újfajta társadalom felfogáshoz kell hozzászoknia Magyarországon. Értem ezen azt is, hogy manapság kezd megszokott jelenséggé válni a hatvanéves egyetemista, a huszonöt éves polgármester, a hetvenéves apuka és a hatvannégy éves anyuka.

Egyre gyakoribb probléma például, hogy a 40 év felettiak már nem találhatnak maguknak új munkahelyet, mondván ők már „öregesek”, bár mindenhol azt halljuk, hogy az új kor elvárása a sokoldalúan művelt ember, aki hajlandó a mobilitásra.

A mai 50 évesek és attól idősebbek, olyan foglalkozást, hivatást választottak, amely mellett életük végéig kitarítottak. Ma már nincsen „nyugdíjas állás”, az ember mindennap rettegve megy dolgozni, vajon nem ez lesz-e az utolsó nap a munkahelyén. Ez a helyzet súlyos nyomásként nehezedik mindazokra, akik túljutottak életük delén.

Motiváció

A tanulást, művelődést időskorban is valamilyen cél kell, hogy motiválja:

- A biológiai és szociális változások mélyebb ismerete az alkalmazkodás jobb megvalósítását szolgálják.
- A külső (társadalmi és technikai) környezet ismerete elősegíti a jobb eligazodást.
- A korábbi életkörülmények miatt elmaradt tanulás pótlása.
- A kedvtelés, a szabadidő értelmes eltöltése
- Mentális tréning: a szellemi gyakorlatozás a tanult anyag tartalmától függetlenül edzi az agyi működést.
- A társasági kapcsolatok szélesítése.
- Az élet értelmének jobb megértése.
- A másokon segítség módjainak megismerése.
- Az egyén biológiai rugalmasságának megőrzése.
- Az önkifejezés, kreativitás elősegítése.³

Az időskorú népesség iskolázottsága

A népesség iskolázottsági szintje, ezzel együtt természetesen az időskorúaké is évtizedek óta folyamatosan emelkedik. Napjainkra alig néhány képviselője maradt annak a generációnak, amelyik az 1960-as népszámlálás időpontjában számított időskorúnak. A helyükbe lépő évfázatok egy része még a háború előtti iskolarendszerben végezte tanulmányait, de az időskorúak legújabb nemzedéke már az 1945. utáni 8 évfolyamos általános iskolákban, illetve a 4 évfolyamos középiskolákban tanultak.

A 2001. évi népszámlálás időpontjában a teljesen képzetlenek aránya már alig volt magasabb az időskorúak körében, mint a teljes népességben. A különbség — ahogy az az általános iskola elvégzésére és a magasabb iskolázottsági szintekre vonatkozó adatokból egyaránt jól látszik — javarészt a magasabb korcsoportokhoz tartozók jellemzően alacsonyabb iskolai végzettségéből adódik. 2001-ben a 15 éves és idősebb népesség 89%-a rendelkezett bizonyítvánnyal az általános iskola

³ Boga Bálint: Az időskorúak tanulási lehetőségei. In.: Hinczen-Horváthné-Koltai-Németh: Magyar-német együttműködés az európai partnerségben. PTE TTK FEEFI, Budapest-Pécs, 2003

elvégzéséről. A 60–64 évesek között ez az arány alig valamivel alacsonyabb, 87%. A más iskolarendszerben tanuló idősebbek körében már nagyobb azok hányada, akik nem rendelkeznek befejezett alapfokú iskolai végzettséggel: a 65–69 évesek több mint egynegyedére, a 70–74 évesek kétötödére, az ennél idősebbek háromötödére érvényes ez. A 8 általános iskolai évfolyamot végzettek aránya a férfiak valamennyi korcsoportjában magasabb, mint a megfelelő korú nők esetében.

Az időskorú népesség egyötöde érettségizett. A korcsoportonkénti adatokból jól látható, hogy a nemenkénti különbség lassan eltűnik: az idősebb korosztályokban a férfiak előnye több mint kétszeres, míg a fiatalabb korcsoportokban az arányok egyre közelednek egymáshoz. A 60–64 évesek közül a férfiak 32, a nők 27%-a érettségizett. A diplomások aránya az időskorú férfiak körében alig alacsonyabb, mint a népesség egészében.

Az idősekkel szervezeten foglalkozó intézmények:

- Idősek otthona;
- Állami fenntartású intézmények;
- Egyházi intézmények – speciális ellátás;
- Gazdasági társaságok által fenntartott intézmények
- Idős klubok
- Idősek Akadémiája
- e-Magyarország

A fent említett intézmények igen változatos és sokrétű programmal látják el a tagjaikat. A színházlátogatástól a kirándulási minden lehetőséget felkínálnak.

Egyre több idősothton, idősek klubja, művelődési ház és könyvtár él az Informatikai és Hírközlési Minisztérium által nyújtotta e-Magyarország Programmal, mely lehetőséget nyújt az intézmények világhálóra való csatlakozására. E szerint, közösségi Internet-hozzáférési pont nyílik az ország szinte valamennyi településén.

A már jól ismert „@” jelet ábrázoló tábla révén könnyen megtalálható e-Magyarország Pontok ingyen vagy maximált áron, rendszeres nyitva tartással biztosítják az Internet-hozzáférést minden érdeklődő számára. A világháló felfedezését szolgálja az e-Magyarország Portál is, ahol a hírek mellett tematikus linkgyűjtemény és ingyenes e-mail is a látogatók rendelkezésére áll.

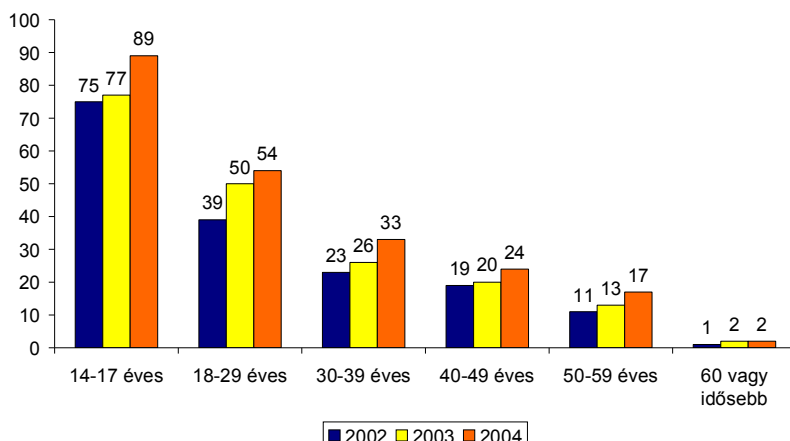
A Budapesti Művelődési Központ 2001-ben dolgozta ki kifejezetten időseknek szóló 25 órás internetes oktatását „*Kattints rá Nagy!*” néven.

Azóta több mint száz fő végezte el sikeresen tanfolyamukat. Nagy sikernek könyvelhető el, hogy azóta e kezdeményezés országos hálózattá fejlődött. E program kifejezetten az Internet használatára tanítja az időseket 5 héten át heti egy alkalommal 4 órában. A képzést tanúsítványt adó vizsga zárja le. A tanfolyam díja jelképes, 1000 Ft. A részvétel előképzettséget nem igényel.

2005. szeptember 25-én részt vettem a *III. Folytassa, Nagy! országos találkozón*, ahol a témakör iránt érdeklődő nyugdíjasok, a már végzett hallgatók, s az oktató intézmények közös találkozója került sor. Kolin Péter fi

Fizikus, a PTE BTK Szociológiai Intézetének munkatársának itt elhangzott előadása rávilágított arra, milyen fontos lenne, ha a szépkorúak egyre szélesebb rétege használná a világhálót, hiszen ezzel nemcsak az e-kereskedelemben, az információ-szolgáltatásban tudnának könnyebben eligazodni, hanem olyan lelki gyógyír is lehetne számukra, amely segíthet a magány leküzdésében, a fölöslegességérzés enyhítésében, szellemi képességüket fejlesztésében egyáltalán a demokratikus közéletben való részvételben. Sajnos Magyarországon elkeserítő a helyzet, a 60 évnél idősebbek csupán 2%-a használja az Internetet.

Az internethasználók aránya a különböző korcsoportok szerint képzett csoportokban (%)⁴

Elvileg széles körű kulturális programkínálat és tanulási lehetőség áll az önmagukat fejleszteni vágyó „szépkorúak” rendelkezésére. Ez a lehe-

⁴ Kolin Péter előadása a Budapesti Művelődési Központban

tőség nemcsak a különböző intézményi formákban élő idősök számára adott, hanem elérhető azok számára is, akik a szervezett kereteken kívül, családjukban, egyedül, belső indíttatásra tartanak igényt elméjük karbantartására, a szabadidő tartalmas eltöltésére.

Ezek a lehetőségek sajnos legtöbbször kihasználatlanul maradnak. Mit teszünk rosszul?

A bentlakásos intézményekre jellemző általános fásultság, a passzivitás azt eredményezi, hogy az ottani művelődésszervezők által felkínált széleskörű programok ellenére szinte egyáltalán nincs igény a színvonalas időtöltésre.

Valamivel jobb a helyzet az idősklubban, ahol az aktívabb réteg hatására a színházakat és előadásokat már nagyobb arányban látogatják.

A problémát több síkon is szükséges orvosolni. A klinikai gerontológia eredményeire támaszkodva mindenekelőtt enyhíteni kellene egészségügyi problémáikon, elkerülni az öregkorral járó, de megelőzhető betegségeket.

Másik oldalról, fontos volna felkészíteni a nyugdíjazás utáni új életformára, ráirányítani figyelmüket arra, hogy a hirtelen megnövekedett szabadidejüket hogyan töltsék el hasznosan, továbbra is értelmet adva életüknek.

A fentiekén túl az idősokkal foglalkozó szervezeteket nagy felelősség terheli arra vonatkozólag, hogy ne csak a témérdek tanulási lehetőségekről, és kulturális programokról gondoskodjanak intézményesen, de találják meg a megfelelő — személyre szóló — módszert arra, hogy ezek el is ériék az idősebbeket.

Felhasznált irodalom

1. Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, 2003.
2. Benedek András, Csoma Gyula, Harangi László (szerk.):
Felnőttoktatási és -képzési lexikon : [A-Z] Bp.
Magyar Pedagógiai Társaság.
3. Beregi Edit: Az öregedés. Akadémiai Kiadó, Bp. 1984.
4. Bernáth László: A felnőttkor néhány jellegzetes kérdése.
In.: Fejlődéslelektan olvasókönyv. Tertia Kiadó, é.n.
5. Boga Bálint: Az idős emberek és a felnőttoktatás.
Kultúra és Közösség folyóirat. 1999. tematikus szám
6. Boga Bálint: Az időskorúak tanulási lehetőségei.
In.: Hinzen–Horváthné–Koltai–Németh: Magyar–német
együttműködés az európai partnerségben.
PTE TTK FEEFI, Budapest–Pécs. 2003.
7. Bromley, D.B.: Az emberi öregedés pszichológiája.
Gondolat, Bp. 1972.
8. Czigler István: Túl a fiatalságon, Akadémiai Kiadó, Bp. 2000.
9. Deeken, Alfons: Öregszünk, de győzzük! Szent István Társulat,
Bp. 1986.
10. Európa Kézikönyv, az élethosszig tartó tanulásról,
Magyar Népfőiskolai Társaság, Bp. 2001
11. Falussy Béla: Az öregedés folyamata és jelei a legaktívabbtól
a legidősebb korosztályig. In.: Időskorúak Magyarországon.
KSH, Bp. 2004.
12. Habcsek László: Demográfiai öregedés Európában.
In.: Időskorúak Magyarországon. KSH, Bp. 2004.
13. Hayflick, Leonard: Az öregedés titkai. Magyar Könyvklub, 1995.
14. Hidyné Kádár Emma: Művelődés az időskorban.
Múzsák Kiadó, Bp. 1989.

15. Hildebrand, Peter: Félúton... Az öregedés lélektani megközelítése.
Park Kiadó, Bp. 1997.
16. Horváth József: Az idősorúak tanulási lehetőségei.
In.: Hinczen–Horváthné–Koltai–Németh: Magyar–német
együttműködés az európai partnerségben.
PTE TTK FEEFI, Budapest-Pécs. 2003
17. Kapitány Gabriella–Dr. Lakatos Miklós: Az idősorúak főbb
demográfiai jellemzői a népszámlálások alapján.
In.: Idősorúak Magyarországon. KSH, Budapest, 2004.
18. Népszámlálás 2001. Központi Statisztikai Hivatal, Bp. 2001.

